

среды с учетом предложенной методики на базе соответствующих принципов позволяет разработать целостную систему непрерывной, объективной и комплексной оценки состояния конкурентной среды, предупреждения влияния различных неблагоприятных факторов внешней среды и предотвращения кардинальных изменений.

1.Зарвовський В.С. Модель системи моніторингових досліджень колективно-договірних відносин у регіоні // Зб. наук. праць Регіонального інституту менеджменту. Вип.1. – Луганськ, 2004. – С.27-31.

2.Колосов А. Мониторинг реализации инвестиционных проектов // Бизнес-информ. – 1998. – №12. – С.28-30.

3.Сюркало Б.І. Методологічні засади організації фінансового моніторингу // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2. – С.34-36.

Получено 13.09.2004

УДК 658

О.В.ТИТАРЬ

Харківський національний економічний університет

ЕФЕКТИВНИЙ ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА ЯК КАТЕГОРІЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Виконано порівняльний аналіз походження терміна „потенціал” і сучасних підходів до категорій “економічний потенціал підприємства”, “виробничий потенціал підприємства”, “потенціал підприємства”, запропоновано авторську класифікацію розуміння сутності терміна „потенціал”, обґрунтовано доцільність введення нової економічної категорії – ефективний виробничий потенціал підприємства, запропоновано її визначення.

Останнім часом в Україні спостерігається економічне зростання, що свідчить про розгортання процесів розширеного відтворення як на макро- так і на мікрорівні. Науковці вважають, що відтворення на мікрорівні передбачає оптимальне використання всіх можливостей підприємств, що, в свою чергу, тісно пов’язано з категорією “виробничий потенціал підприємства”. Це значно підвищило інтерес науковців до теоретичної розробки питань виробничого потенціалу підприємств, суті, змісту категорії, шляхів ефективного використання [1-3]. Потенціал, як економічна категорія, досліджувався багатьма вченими. Наприклад, К.Маркс вивчав потенціальний виробничий, товарний і грошовий капітали [4], С.Г.Струмилін запропонував поняття „економічний потенціал” [5], О.І.Анчишкін запровадив категорію „виробничий потенціал” [6]. Розробляли останню категорію і інші економісти, але на сьогодні нема єдиної спільної думки щодо визначення категорії „виробничий потенціал підприємства”, навпаки, спостерігається фрагментарний підхід до цієї категорії: з точки зору її окремих, хоч і важ-

ливих сторін, – у сфері виробництва [1, 2] чи у сфері ринкового обігу [7].

Мета даної роботи – розглянути еволюцію категорії „виробничий потенціал підприємства” і знайти спосіб поєднання виробничого та ринкового змісту цієї категорії.

З переходом промисловості України до ринкових відносин відбувається зміна орієнтації в діяльності підприємств з максимізації випуску заздалегідь визначеної продукції, що традиційно пов’язувалася з категоріями „економічний потенціал підприємства” та „виробничий потенціал підприємства”, на випуск такої продукції, яка буде максимально реалізована на стадії обміну. Тепер термін “потенціал” пов’язується не тільки з виробництвом, але й з обміном продукції. Починають з’являтися нові економічні категорії: “ринковий потенціал підприємства” [7, с. 42], „підприємницький потенціал”, „потенціал підприємства” [1, с. 7], “стратегічний потенціал підприємства” [8, с. 47]. Отже, виникає проблема переосмислення категорії „виробничий потенціал підприємства”.

Існування такого розмаїття економічних категорій зумовлено не тільки змінами в економіці та розвитком науки, але й різним трактуванням сутності терміну “потенціал”. Так термін “потенціал” походить від латинського слова “potentia”, яке в перекладі означає “сила”, “потужність”. Досліджені визначення вказують на закладене протиріччя в тлумаченні поняття “потенціал”: з одного боку, його розглядають як ступінь потужності [9, с.506], а з іншого – як сукупність можливостей, засобів в якій-небудь області (наприклад, у виробництві) [9, с.506; 10, с.404], що спрямовані на досягнення поставленої мети [11, с.13], причому ці засоби можуть взагалі не мати ні сили, ні потужності. Це свідчить про суперечливість підходів до трактування сутності категорії “потенціал” в економіці.

Класифікувати підходи до категорій економічного і виробничого потенціалів намагалося багато вчених. Так, на думку Н.Т.Ігнаценка та В.П.Руденка у 42% випадків зміст терміна „потенціал” пов’язувався з сукупністю природних умов і ресурсів, у 18% – з потужністю виробництва (галузей народного господарства), фондів, ресурсів країни, регіону; у 16% – з ресурсною, економічною, природною, регіональною характеристиками; у 8% – з можливістю виробничих сил досягти певного ефекту [12]. В.Я.Чевганова і Ю.В.Карпенко виділяють три точки зору економістів щодо тлумачення категорії економічний потенціал [13, с.226-227]: потенціал – це соціально-економічна категорія; потенціал – це результат рівня розвитку та використання продуктивних сил; потенціал – це узагальнююча категорія. І.Р.Бузько, І.Є.Дмитренко,

О.А.Сущенко [8, с.39-42] та Є.В.Лапін [14, с.22-26] серед робіт вчених виділяють чотири підходи щодо розуміння суті економічного потенціалу, а саме: сукупна спроможність галузей народного господарства; сукупність наявних ресурсів; результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності; тотожний термінам “економічна потужність” та “народногосподарський потенціал”. Є.В.Лапін [14, с.14-16] у дослідженнях науковців щодо виробничого потенціалу вбачає два підходи з приводу трактування його сутності: ресурсний підхід, відокремлюючи в ньому два напрямки: потенціал – сукупність ресурсів без урахування їхньої взаємодії і участі в процесі виробництва; потенціал – сукупність ресурсів, здатних виробляти певну кількість матеріальних благ; та підхід до потенціалу як до аналога виробничої потужності. О.С.Федонін, І.М.Рєпіна, О.І.Олексюк [1, с.6-8] у розвитку сучасних уявлень про потенціал виділяють три напрямки: потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів; потенціал – це система матеріальних і трудових факторів (умов, складових), що забезпечують досягнення мети виробництва; потенціал – це здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання. І.П.Отенко та Л.М.Малярець відмічають наступні теоретичні напрямки в дослідженні категорії “потенціал підприємства”: ресурсний підхід – саме ресурси (фактори виробництва) визначають можливості або потенціал підприємства; функціональний підхід – види діяльності підприємства визначають його потенціал; інституціональний підхід – потенціал підприємства характеризують здібності і можливості персоналу, що визначаються його інтелектуальними і морально-етичними якостями, а також накопиченим досвідом, знаннями, традиціями [3, с.24-25].

Вважаємо, що, з урахуванням погляду вчених і сучасних тенденцій розвитку економічної науки, слід виділити три базових підходи до розуміння сутності терміна „потенціал”: ресурсний, соціально-спрямований та результативний. Перший і третій підходи безпосередньо стосуються категорії „виробничий потенціал підприємства”. У рамках першого підходу доцільно відокремити два напрямки: суто ресурсний потенціал як сукупність ресурсів необхідних для діяльності підприємства [15, с.214] та ресурсний цілеспрямований потенціал як сукупність ресурсів, спроможних досягти мети виробництва або інших цілей [1, с.14]. Другий підхід ґрунтується на тому, що можливості підприємства мають спрямовуватися на задоволення потреб споживачів [14, с. 28].Третій підхід базується на тому, що потенціал – це можливий результат діяльності підприємства. який включає два напрямки:

потужносний потенціал як максимально можливий випуск продукції при повному використанні наявних ресурсів [16, с.87] та трудовий потенціал як обсяг робіт у приведених одиницях виміру витрат праці, який може бути виконаний протягом деякого періоду часу основними виробничими робітниками на базі наявних виробничих фондів при двох-тризмінному режимі роботи й оптимальній організації праці [17, с.7]. Ресурсна природа потенціалу – це важлива, але не вичерпна його характеристика. Сукупність ресурсів, спрямованих на досягнення певної мети, точніше характеризує потенціал, але не повною мірою розкриває його, тому що не ресурси формують мету виробництва, а навпаки мета функціонування підприємства визначає певну систему ресурсів, спрямовану на її досягнення. Соціально спрямований підхід до розуміння сутності потенціалу як мету окреслює визначення, формування і максимальне задоволення потреб суспільства (споживачів). Але максимізація випуску продукції (надання послуг, виконання робіт) в конкурентному середовищі взагалі не доцільна і не можлива без врахування і задоволення потреб споживачів. Тому вважаємо, що найближче до розуміння сутності виробничого потенціалу підприємства підійшли представники потужного підходу. Однак цей підхід також має суттєвий недолік: його прибічники, враховуючи стадію виробництва, недостатньо уваги приділяють стадії обігу, реалізації товарів на ринку, яка є не менш важливою для досягнення мети будь-якого комерційного підприємства – максимізації прибутку. Тому потрібно акцентувати увагу на такому важливому моменті як поєднання виробничого та ринкового змісту категорії „виробничий потенціал підприємства”, для чого доцільно поповнити категоріальний апарат категорією „ефективний виробничий потенціал підприємства”, що випливає із загальної теорії ринку.

Підприємство реалізує свій потенціал на ринку на боці продавця, тобто підкоряє свої дії закону пропозиції: обсяг пропозиції товарів підвищується із зростанням ринкової ціни товару. „При цьому обсяги випуску і реалізації продукції визначаються не стільки обмеженнями з боку пропозиції, скільки величиною забезпечення платоспроможного попиту” [18, с.24]. Але відомий англійський економіст Дж.Л.Хансон виділяє поняття *ефективної пропозиції товару*, виходячи з того, що „необхідно охоплювати не всю наявну масу певного товару, а тільки ту кількість товарів, яка залучена на ринок діючими цінами” [19, с.162].

Відповідно, рівень пропозиції підприємства визначається не всією масою продукції, яку воно може продуктувати на ринок, виходячи з своєї виробничої потужності, а лише тією, яку воно може реалізувати за конкретних умов ринку. Отже, виходячи з наведених вище методо-

логічних положень, слід ввести в науковий обіг нову категорію – ефективний виробничий потенціал підприємства.

Під ефективним виробничим потенціалом підприємства слід розуміти максимально можливий обсяг випуску продукції підприємства (надання послуг, виконання робіт), який може бути повністю реалізований протягом певного проміжку часу, за оптимального використання наявних і прихованих можливостей системи ресурсів у ринковому середовищі господарювання.

Порівняльний аналіз походження терміну „потенціал” і сучасних підходів до категорій “економічний потенціал підприємства”, ”виробничий потенціал підприємства”, “потенціал підприємства” дозволили запропонувати авторську класифікацію розуміння сутності терміна „потенціал”, що сприяло обґрунтуванню доцільності введення нової економічної категорії, яка поєднує в собі виробничий і ринковий зміст, – ефективний виробничий потенціал підприємства. Це дозволить вірно визначити структуру ефективного виробничого потенціалу підприємства, кількісно і якісно його обрахувати.

- 1.Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.
- 2.Жулавский А.Ю., Лапин Е.В. Производственный потенциал промышленных предприятий: проблемы оценки и прогнозирования // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економічні науки. Вип.№10 (43). – 2002. – С.86-95.
- 3.Отенко И.П., Малиярец Л.М. Механизм управления потенциалом предприятия. – Харьков: ХГЭУ, 2003. – 220 с.
- 4.Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.2. Кн.П: Процесс обращения капитала. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1949. – 530 с.
- 5.Струмилин С.Г. К вопросу об изменении народного благосостояния // Вопросы статистики. – 1954. – №5. – С.12-28.
- 6.Анчишкин А.И. Прогнозирование роста социалистической экономики. – М.: Экономика, 1973. – 294 с.
- 7.Попов Е.В. Рыночный потенциал предприятия. – М.: Экономика, 2002. – 559 с.
- 8.Бузько И.Р., Дмитренко И.Е., Сущенко Е.А. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятий. – Алчевск: ДГМИ, 2002. – 216 с.
- 9.Ожегов С. Словарь русского языка. / Под ред. д-ра филол. наук, проф. Н.Шведовой. –14-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1983. – 816 с.
- 10.Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1989. – 624 с.
- 11.Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т.3 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – 952 с.
- 12.Игнатенко Н.Т., Руденко В.П. Производственно-ресурсный потенциал территории. – К.,1986. – С.7.
- 13.Чевганова В.Я., Карпенко Ю.В. Використання потенціалу будівельних підприємств (підхід до визначення категорії) // Регіональні перспективи. №5-6 (18-19). – Полтава, 2001. – С.226-227.
- 14.Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия. – Сумы: ИТД «Универси-

тетская книга», 2002. – 310 с.

15.Абалкин Л.И. Диалектика социалистической экономики. – М.: Мысль, 1991. – 351 с.

16.Хохлов Н.П. Повышение эффективности использования основных фондов. Методологический аспект. – Харьков: Вища школа, 1984 – 134 с.

17.Ревуцкий Л.Д. Потенциал и стоимость предприятия. – М.: Перспектива,1997. – 128 с.

18.Швец И.Б. Управление производственными мощностями: методология, оценки, учет. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. – 288 с.

19.Hanson J.L. A Textbook of Economics. – Suffolk Macdonald and evans Ltd, 1970. – 571p.

Отримано 26.08.2004

УДК 331.5 (447)

Е.Ю.КУЗЬКИН, М.Н.НОВИКОВА, кандидаты экон. наук
Харьковский национальный экономический университет

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Анализируются региональный рынок труда и трудовой потенциал региона. Предложены мероприятия, реализация которых позволит повысить эффективность использования трудовых ресурсов региона как основной составляющей его трудового потенциала.

Трудовые ресурсы региона служат важнейшей составляющей ресурсного потенциала территории, которые необходимо оценивать и учитывать при разработке программ социально-экономического развития. При этом трудовые ресурсы служат основой ресурсного потенциала территории, поскольку непосредственно участвуют во всех видах и формах общественного производства региона. Поэтому исследование особенностей формирования и использования региональных трудовых ресурсов является одной из важных задач, позволяющих обеспечить достижение главной цели региональной экономики – обеспечение постоянного роста уровня жизни населения на основе экономического роста и развития.

Современная экономическая теория имеет достаточно публикаций, отражающих результаты исследований трудовых ресурсов и трудового потенциала. Однако на региональном уровне этим вопросам уделено мало внимания. Поэтому данное направление исследования является необходимым и актуальным. При этом его основная цель заключается в оценке трудового потенциала региона и разработке мероприятий, направленных на повышение эффективности его использования. Вопросы определения и оценки трудового потенциала отражены во многих научных работах и учебной литературе, однако особого